

TIETOPOHJAA TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMISEKSI

Tekijänoikeudella on tärkeä yhteiskunnallinen, kulttuurinen ja taloudellinen merkitys. Se toimii kannustimena luovan työn tekemiselle ja siihen investoimiselle. Toisaalta sen tavoitteena on varmistaa kulttuurin saatavuus kaikille. Jotta nämä tavoitteet voitaisiin tehokkaasti saavuttaa, on tekijänoikeusjärjestelmän toiminnan jatkuva seuranta tarpeen. Tässä tietokortissa nostetaan esiin keskeisiä näkökulmia järjestelmän tehokkuuden ja tasapainoisen toiminnan kehittämiseksi.

Tekijänoikeusjärjestelmän toimintaympäristössä tapahtuu tällä hetkellä suuria muutoksia, jotka vaikuttavat suoraan sekä luovan työn tekijöihin että yksittäisiin kansalaisiin. Digitalisaatio on muuttanut markkinoiden toimintaa, luovia prosesseja ja kulttuurin kokemisen muotoja. Tekijänoikeusjärjestelmän on tärkeää mukautua uusiin vuorovaikutuksen ja luovan työn muotoihin. Tätä tarkoitusta varten

Euroopan komissio on laatinut Digitaalisten sisämarkkinoiden strategian, johon sisältyy lainsäädäntöaloitteita Euroopan unionin tekijänoikeuslainsäädännön nykyaikaistamiseksi. Tämä kehitys heijastuu myös Suomen järjestelmään.

TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN ARVIOINNIN MAISEMA

Tekijänoikeusjärjestelmässä kohtaavat erilaiset prosessit, säännöt ja käytännöt. Järjestelmään kuuluu erityyppisiä toimijoita kuten tekijöitä, esittäviä taiteilijoita, kulttuurialan organisaatioita, yhteishallinnointijärjestöjä ja viranomaisia. Tekijänoikeusky-symykset liittyvät myös moniin yhteiskuntapolitiittisesti merkityksellisiin teemoihin kuten ilmaisunvapauteen, koulutukseen, työllisyyteen ja kansainväliseen kauppaan. Siksi on tärkeää ymmärtää tekijänoikeusjärjestelmän toimintaa kokonaisuudessaan.

Tekijänoikeus

- Tekijänoikeussuoja syntyy **kirjallisen tai taiteellisen teoksen** luomishetkellä: itsenäisen ja omaperäisen teoksen tekijällä on oikeus päättää teoksensa käytöstä.
- Teosten kopiointiin ja jakeluun tarvitaan **lupa oikeudenhaltijoilta**, joiden on myös mahdollista saada käytöstä korvaus.
- Tekijänoikeuslaki sisältää poikkeus- ja rajoitussäännöksiä, joiden tavoitteena on **yleisen edun ja perusoikeuksien toteutuminen** erityisesti kulttuurin saataavuuden näkökulmasta.
- Tekijänoikeuden päämääränä on **kannustaa luovaan toimintaan** ja samalla **varmistaa teosten saatavuus**.

Hyvin toimiva tekijänoikeusjärjestelmä etsii tasapainoa oikeudenhaltijoiden ja yleisen edun toteutumisen välillä.

TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN TOIMIVUUDEN ARVIOINTI

Cupore julkaisi vuonna 2016 *metodologian kansallisten tekijänoikeusjärjestelmien toimivuuden arviointiin*. Päämääränä oli lisätä ymmärrystä tekijänoikeusjärjestelmän toiminnasta sekä edistää tietoon perustuvaa päätöksentekoa. Työn rahoittajana oli opetus- ja kulttuuriministeriö.

Vuosina 2013–2015 toteutetussa metodologian pilottivaiheessa tehtiin kokonaisvaltainen arviointi Suomen tekijänoikeusjärjestelmän toimivuudesta. Sen keskeiset tulokset esitettiin tiivistetysti vuonna 2018 julkaistussa *katsauksessa Suomen tekijänoikeusjärjestelmään*.

SUOSITUKSET SUOMEN TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMISEKSI

Esimerkkejä arvioinnin perusteella tehdyistä toimenpidesuosituksista:

- Selkiytetään tekijänoikeuslainsäädäntöä, joka liittyy teosten **jatkokäyttöön** sekä **digitaalisen teknologian** mahdollistamiin uusiin toimintamuotoihin.
- Selkiytetään sitä, miten teoksia voidaan käyttää **opetustoiminnassa**, esimerkiksi verkkoympäristössä ja kun materiaalia säilytetään pitkään.
- Edistetään **kirjastojen, arkistojen ja museoiden** toteuttamaa teosten verkkojakelua.
- Huomioidaan **kulttuuriset vaikutukset** tekijänoikeuteen liittyvien lainsäädäntöaloitteiden arvioinnissa.
- Kuullaan **loppukäyttäjiä** entistä laajemmin lainsäädäntömuutosten valmisteluprosesseissa.
- **Tutkitaan toistuvasti** eräitä teemoja, kuten tekijänoikeustulojen merkitystä eri intressiryhmille, suuren yleisön mielipiteitä tekijänoikeudesta ja sitä, kuinka teosten saatavuus toteutuu.

TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN OSATEKIJÄT

Lainsäädäntö, politiikka ja julkinen hallinto

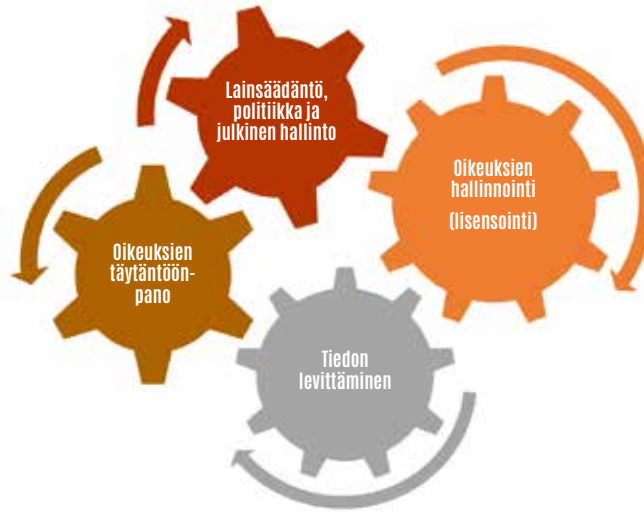
Suomen lain mukaan tekijänoikeus syntyy henkilölle, joka on luonut teoksen. Tekijänoikeuslainsäädäntöön vaikuttavat vahvasti Euroopan unionin direktiivit sekä kansainväliset sopimukset. Suomen tekijänoikeuspolitiikka on pääasiassa opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulla. Tekijänoikeuspolitiikkaa ja -lainsäädäntöä valmisteltaessa huomioidaan eri sidosryhmien näkökulmat toteuttamalla vaikutusarviointoja, pyytämällä lausuntoja ja järjestämällä kuulemistilaisuuksia.

Oikeuksien täytäntöönpano

Oikeuksien toteutumista valvovat viranomaiset sekä oikeudenhaltijoiden piratisminvastaiset organisaatiot. Suomessa on olemassa useita toimenpidevaihtoehtoja tilanteisiin, joissa tekijänoikeuksia on loukattu. Keinot ovat yleensä kohtuuhintaisia ja helppokäyttöisiä, eikä seuraamusten määräämiselle ja hyvitysten saamiselle näytä olevan merkittäviä esteitä.

Oikeuksien hallinnointi (lisensointi)

Oikeudenhaltijat voivat hallinnoida oikeuksiaan joko itsenäisesti tai kollektiivisesti. Tekijänoikeuden yhteishallinnointiorganisaatiot edustavat oikeudenhaltijoita ja keräävät näiden puolesta korvauksia teosten käytöstä. Suomessa on pitkälle kehittynyt oikeuksien yhteishallinnointijärjestelmä ja yhteishallinnointiorganisaatioilla on tärkeä rooli teosten käyttöluupien hankinnassa.

Tiedon levittäminen

Suomessa on tarjolla kattavasti tekijänoikeuksia koskevaa tietoa eri lähteistä:

- perusopetus (tekijänoikeuskysymyksiä on sisällytetty kansallisiin opetussuunnitelman perusteisiin),
- julkiset tiedotuskampanjat ja -projektit,
- julkisten ja yksityisten toimijoiden neuvontapalvelut ja verkossa tarjottu tekijänoikeustieto.

Luovien alojen ammattilaiset voivat saada toimialakohtaista tietoa tekijänoikeudesta ammatillisen koulutuksen, verkossa tarjottavien materiaalien, sekä tieto- ja neuvontapalvelujen kautta.

Immateriaalioikeuksia käsittelevän tutkimuksen määrä on kasvanut huomattavasti vuodesta 2000.

TEKIJÄNOIKEUTEEN LIITTYVÄÄ TUTKIMUSTA TOTEUTETAAN SUOMESSA LAAJASTI:

vuosina 1999–2013

- 56 tieteellistä julkaisua
- 49 väitöskirjaa tai lisensointitutkimusta

vuonna 2013

- 4 maisterintutkintoon johtavaa koulutusohjelmaa
- 6 professorinvirkaa

TEKIJÄNOIKEUDEN YDINALOJEN OSUUS SUOMEN BKT:STA OLI

4.14%

VUONNA 2015.

NIIDEN TALOUDELLINEN MERKITYS ON LÄHES SAMANSUURUINEN KUIN RAKENNUS-TEOLLISUUDELLA.

Lisätietoa:

Jukka Kortelainen, Nathalie Lefever & Tiina Kautio. *Tietopohjaa tulevaan - Katsaus Suomen tekijänoikeusjärjestelmään*. Cuporen verkkojulkaisuja 48. Huhtikuu 2018.

Tiina Kautio, Nathalie Lefever & Milla Määttä. *Assessing the Operation of Copyright and Related Rights Systems*.

Methodology Framework. Cuporen julkaisuja 26 ja Cuporen verkkojulkaisuja 37. Toukokuu 2016.

Tekijänoikeusjärjestelmän toimivuuden arviointihanke: metodologiakehikon pilotointi Suomessa. 37 raporttia. Cuporen verkkojulkaisuja 39:1–39:37. Toukokuu 2016.

NÄKÖKULMIA TEKIJÄNOIKEUSJÄRJESTELMÄN TEHOKKUUTEEN

TEKIJÄNOIKEUSALOJEN TALOUDELLINEN MERKITYS

Tekijänoikeuden ydinalojen (alat, joiden toiminta koostuu pääasiassa tekijänoikeudella suojattujen teosten tuotannosta ja jakelusta) yhteenlaskettu jalostusarvo vuonna 2015 oli 8,67 miljardia euroa, mikä vastaa 4,14 prosenttia Suomen bruttokansantuotteesta. Suurimman osan luvusta muodostivat tietokoneohjelmit ja tietokannat (68 %), lehdistö ja kirjallisuus (17 %) sekä mainonta (6 %).

Tekijänoikeuden ydinalojen osuus koko työllistetyistä työvoimasta oli 4,15 prosenttia. Niiden kauppatase on ollut ylijäämäinen vuodesta 2008 lähtien. Luovat toimialat on nähty merkittävänä taloudellisen arvomuodostuksen lähteenä Suomen hallitusten tekijänoikeuteen liittyvissä avainhankkeissa 2000-luvulla.

TEKIJÄNOIKEUDEN YHTEISHALLINNOINTIORGANISAATIOT

Tekijänoikeuksien yhteishallinnointia (oikeuksien kollektiivista hallinnointia ja valvontaa) toteuttaa Suomessa seitsemän organisaatiota: Kopiosto, Teosto, Gramex, APFI, Sanasto, Kuvasto ja Filmex. Suomalaiset yhteishallinnointiorganisaatiot ovat eri kokoisia ja -ikäisiä, ja niiden hallinnoimat tulovirrat ja toiminnan laajuus vaihtelevat suuresti. Yleisesti ottaen yhteishallinnointia hoidetaan kohtuullisen taloudellisen tehokkuuden nimissä ja yhteishallinnointiorganisaatioilla on merkittävä rooli kulttuurin edistämisen omilla aloillaan. Niiden kansainvälinen oikeuksien hallinnointi ja korvausten tilitys perustuu vastavuoroisuussopimuksiin saman alan ulkomaisten organisaatioiden kanssa.

Suomalaiset yhteishallinnointiorganisaatiot keräsivät tekijänoikeuskorvauksia yhteensä **161 miljoonan euron** arvosta vuonna 2017.

KULTTUURIN SAATAVUUS

Yksi tekijänoikeusjärjestelmän päämäärä on mahdollistaa teosten saatavuus kaikille. Erilaisia keinoja tähän ovat

– **tekijänoikeuden rajoitukset**: esimerkiksi yksityinen kopiointi on sallittua ja hyvitetään valtion budjetista.

– **erityiset korvausjärjestelmät**: tekijät ovat esimerkiksi oikeutettuja korvaukseen teosten lainaamisesta yleisistä kirjastoista ja korkeakoulukirjastoista.

– **sopimuslisensointijärjestelmä**: tietyissä tilanteissa käyttöluvista voidaan neuvotella keskitetysti tietyn alan kaikkia tekijöitä edustavan sopimuslisensointijärjestön kanssa.

Suurimmat saatavuuteen liittyvät haasteet vaikuttavat liittyvän ennen kaikkea markkinoiden toimintaan eikä niinkään lainsäädäntöön. Useilla toimialoilla on käynnissä siirtyminen perinteisistä julkaisumuodoista uusiin digitaalisiin liiketoimintamalleihin, mikä osaltaan vaikuttaa teosten saatavuuteen.

TEKIJÄNOIKEUDEN LOUKKAUKSET

Suomessa fyysiset tekijänoikeuden loukkaukset (fyysisen esineen muodossa olevien teosten kuten CD- tai DVD-levyjen kopiointi ja levittäminen ilman oikeudenhaltijoiden lupaa) ovat olleet harvinaisia jo useiden vuosien ajan. **Digitaalissa ympäristössä tapahtuvat tekijänoikeuden loukkaukset ovat selvästi yleisempiä, mutta niidenkin määrä on vähentynyt viimeisen vuosikymmenen aikana.** Mahdollisia syitä tähän ovat laillisen tarjonnan ja kysynnän entistä parempi koostuminen sekä oikeudenhaltijoiden toimenpiteiden teostensa luvattoman käytön estämiseksi.